

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

В.Б.Костюк

У статті розкрито сутність кейс-технологій, визначено їхню роль у підготовці майбутніх судноводів до професійно-орієнтованого спілкування; сформульовано основні принципи, дидактичні та гносеологічні особливості кейс-технологій; наведено класифікації кейсів різних науковців; досліджено причини виникнення та розвитку кейс-технологій як ефективного методу у формуванні комунікативних навиків сучасних фахівців морського флоту. Автор підкреслює, що робота курсантів з англійським кейсом допомагає викладачу викликати цікавість до вивчення іноземних мов, розвинути креативність, уяву, розумові якості курсантів, активувати знання лексики та граматики, розвивати уміння усного мовлення.

Ключові слова: кейс-технології, професійно-орієнтоване спілкування, судноводії, класифікація кейсів, ситуація, ситуативне завдання, аналіз, аналіз ситуації, ситуативний аналіз.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL GROUNDS FOR INTRODUCTION OF CASE-TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF FUTURE SHIPDRIVERS FOR PROFESSIONAL-ORIENTED COMMUNICATION

V.B.Kostyuk

Summary. The article reveals the essence of case-based technologies, defined by its role in the training of future shipdrivers for professionally-oriented communication. In this article the basic principles, didactic and epistemological characteristics of case-based technologies are defined. Attention is also focused on the cases' classification developed by different scientists. The article provides causes of appearance and development of case-based technologies as effective method of formation of modern shipdrivers' communicative skills. The author emphasizes that cadets work with the foreign-language case helps teacher to promote interest to study foreign languages, to develop creative capabilities, imagination, cadet's mental activity, to activate lexical and grammatical knowledge, to develop the communicative ability. The author comes to the conclusion that the process of work with the case promotes cadets motivation to study English, promotes better understanding of the case contents, helps to reveal problems connected with communication. Learning with cases lets cadets engage with authentic and complex problems and gain experience with diverse and unpredictable outcomes.

Keywords: case-based technologies, professionally-oriented communication, navigators, cases' classification, case, situational task, analysis, case study, situational analysis.

Постановка проблеми. В останні роки науковці, педагоги прагнуть оновлення освіти, наголошують на необхідності відмови від знанневої парадигми, оскільки сама по собі інформація втрачає вагу, якщо вона не має прикладного характеру, тоді як здобування інформації стає пріоритетним у діяльності людини.

Використання кейс-технологій на занятті з іноземної мови для формування іншомовної компетентності в студентів повністю відповідає вимогам сучасної освіти, оскільки ця навчальна технологія пропонує зміщення акценту з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики.

Задля визначення найбільш прийнятних варіантів включення кейс-технологій у процес підготовки майбутніх судноводів до професійно-орієнтованого спілкування необхідно проаналізувати категоріальний апарат кейс-технологій, виявити їхню сутність та особливості різних видів кейсів, а також вивчити досвід провідних учених у цій галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Основи згаданих технологій лежать у глибокій давнині. Такими основами вважаються полеміки та дискусії, що застосовувалися з метою навчання. До перших античних кейсологів відносять Сократа, який тисячоліття тому зрозумів, що знання, отримане людиною в чистому вигляді, є менш цінним для неї і тому не таким довговічним, як продукт власного мислення, й завдання вчителя бачив у тому, щоб допомогти своїм слухачам самостійно породити знання, які, в якомусь сенсі, вже містяться в їхніх головах, як дитина в утробі матері. Невипадково свій метод він назвав «майєвтика», тобто «родопоміч» [13]. Геніальні притчі царя Соломона та Ісуса Христа також можна віднести до основ ситуативного навчання, оскільки вони побудовані за принципами ситуативного аналізу.

Уперше кейс-технології як техніка використання реальних ситуацій для навчання були застосовані в Гарвардській школі бізнесу та управління на початку двадцятого століття. Сам термін «case» (ситуація) вживався в правознавстві та медицині й раніше, але з використанням його в якості інструменту для

навчання отримав новий зміст.

З часом не тільки в США, але й в інших країнах у бізнес програмах і програмах підготовки фахівців для державного управління починають використовувати метод ситуативних вправ. Розробкою й упровадженням ситуативного аналізу займалися М.М.Бірншейн, Г.А.Брянський, Ю.Ю.Єскатеринославський, О.В.Козлова, Ю.Д.Красовський, В.Я.Платов, Д.А.Поспелов, О.А.Овсянніков, М.Л.Разу, В.С.Рапопор, І.М.Сироежкін, Ю.П.Сурмін та інші.

Роль кейс-технологій у підготовці до професійно-орієнтованого спілкування студентів, унаслідок недостатньої розробленості питання, потребує додаткових досліджень. Однак, спираючись на світовий досвід [12; 13], можна припустити, що застосування цієї методики сприятиме підготовці до професійно-орієнтованого спілкування майбутнього судноводія.

Мета статті – розкрити основний зміст кейс-технологій та теоретично обґрунтувати їх можливості для формування пізнавальної мотивації, іншомовних комунікативних та професійних умінь фахівців судноплавної галузі.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на свій методичний потенціал, місце кейс-технологій у вітчизняній системі вищої професійної освіти є неоднозначним. Тим не менш, можна сформулювати основні причини впровадження й розвитку цих технологій при підготовці курсантів судноводійної спеціальності освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «магістр» в умовах сучасної вищої освіти.

По-перше, кейс-технології необхідно впроваджувати в процес навчання іноземної мови, оскільки в майбутній професійній діяльності судноводіїв домінує ситуативне знання й ситуативна діяльність, а кейс-технології сприяють розвитку в майбутніх фахівців динамічності, здатності діяти результативно в нестандартних ситуаціях.

По-друге, вони особливо ефективні в освіті дорослих, оскільки ці технології найбільшою мірою відповідають рівню й типу підготовки цієї вікової категорії, її мотивації, прагненню швидко розвивати або модернізувати знання.

По-третє, кейс-технології можна використовувати в органічному поєднанні з іншими технологіями навчання, у тому числі з традиційними, оскільки вони закладають у курсантів обов'язкове, нормативне знання. Ситуативне ж навчання спонукає до пошуку й використання знань в умовах динамічної ситуації, розвиваючи гнучкість та діалектичність мислення.

По-четверте, кейс-технології входять до переліку інноваційних методів навчання, застосування яких рекомендовано МОН України з більшості напрямів підготовки фахівців, що підтверджує актуальність цієї статті.

Серед основних категорій, якими оперує названа технологія навчання, виділяються такі, як «ситуація» або «ситуативне завдання», «аналіз» і похідні від них «аналіз ситуації», «ситуативний аналіз» [5; 7].

Визначення ситуації запропоновано Ю.П.Сурмінім у роботі «Ситуативний аналіз або анатомія кейс-методу» [11]. Автор розуміє під ситуацією деякий стан процесу, що містить у собі певну суперечність, подолання якої є принципово важливим для діяльності людей, чие вторгнення в ситуацію призводить до неоднозначності (варіативності) її подальшого розгортання й зміни стану від небажаного до бажаного.

Поняття «ситуативне завдання» в науковій теорії викладання іноземної мови та педагогіки загалом досить часто асоціюють з поняттям «кейс», запозиченим з англійських методик викладання.

Можливо, причина цього зіставлення приховується в двозначності перекладу. У англійській мові «case» перекладається як ситуація, випадок. З цієї причини поняття, зазначені вище, можуть розглядатися як синонімічні (М.В.Гончарова, В.Я.Платов) [1; 8]. Але існують і розбіжності, які можна виявити при більш детальному дослідженні.

Спираючись на роботи Г.Д.Бухарової, Г.Г.Петроченко, Н.А.Стусь, А.В.Кореневої та ін., доходимо висновку, що й кейси, й ситуативні завдання відображають ситуації, з якими студентам доведеться зіткнутися в майбутній професійній діяльності. У практичному плані розв'язання ситуативних завдань та кейсів спрямоване на формування різних загальнокультурних та професійних компетенцій, у тому числі й іншомовної комунікативної компетенції студентів. Однак А.П. Панфілова вказує на відмінність ситуативного завдання від кейсів (або конкретних ситуацій): ситуативне завдання має більш чітку постановку, його розв'язання супроводжується проведенням розрахунків, а результат видається, як правило, у вигляді показників, графіків, формул [7, с. 125].

На наш погляд, поняття «ситуація» є більш широким, ніж «ситуативне завдання». Кейси відрізняються від ситуативних завдань, що використовуються при проведенні семінарських і практичних занять, оскільки цілі використання завдань і кейсів у навчанні різні. Завдання забезпечують матеріал, що дає студентам можливість вивчення та застосування окремих теорій, методів, принципів. Навчання за допомогою кейсів допомагає студентам набути широкого діапазону різноманітних навичок. Завдання мають, як правило, одне рішення й один шлях, що приводить до цього рішення. Кейси мають багато рішень і безліч альтернативних шляхів, що ведуть до нього.

Неоднозначність іншої важливої категорії – «аналіз ситуації» – пояснюється двома смисловими планами розгляду означеного терміна: як уявне розчленування ситуації на елементи (на протизаг синтезу) і як наукове дослідження ситуації [9]. За всієї різноманітності видів аналізу як методу наукового пізнання, їх можна класифікувати на ті, які мають інструментальний характер і ті, які тяжіють до об'єкта [12]. Прикладом першого різновиду може бути причинний аналіз, що припускає виявлення в досліджуваному об'єкті деяких причин, що призвели до цього стану, другий – аналіз ситуацій, предметом якого виступає сама ситуація.

У кейс-методі, що представляє інший різновид аналізу, для усвідомлення ситуації використовуються такі види діяльності, як: проблемний аналіз для виділення проблем, формування проблемного поля; системний аналіз для розгляду діяльнісних процесів з погляду їх оптимізації; прогностичний аналіз для формування прогнозів щодо майбутнього розвитку ситуації.

Аналіз ситуації, яка міститься в кейсі, дозволяє судоводіям побачити себе в ролі професіоналів, набути мінімального досвіду пошуку професійно доцільних рішень з позиції іншомовної комунікативної компетентності, що надалі допомагає оперативнo й обґрунтовано орієнтуватися в подібних реальних ситуаціях.

Зупинимось докладніше на розкритті суттєвих характеристик кейс-методу. Він має низку дидактичних особливостей, що відрізняють його від інших активних методів навчання:

1. він являє собою специфічний різновид дослідницької аналітичної технології, тобто включає в себе операції дослідницького процесу та аналітичні процедури;

2. цей метод виступає як технологія колективного навчання, найважливішими складовими якої стають робота в групі (або підгрупах) і взаємообмін інформацією;

3. кейс-метод у навчанні можна розглядати як синергетичну технологію, суть якої полягає в підготовці процедур занурення групи в ситуацію, формуванні ефектів примноження знань, обміну відкриттями тощо;

4. він інтегрує в собі технології розвивального навчання: процедури індивідуального, групового та колективного розвитку, формування різноманітних особистісних якостей учнів;

5. метод виступає як специфічний різновид проектної технології. У традиційній навчальній проектній технології триває процес розв'язання наявної проблеми за допомогою спільної діяльності студентів, тоді як у кейс-методі спостерігаємо формування проблеми та шляхів її розв'язання на підставі кейса, який виступає одночасно у вигляді технічного завдання та джерела інформації для усвідомлення варіантів ефективних дій.

6. орієнтація на успіх виступає однією з головних рушійних сил методу, що сприяє формуванню стійкої позитивної мотивації, набуттю пізнавальної активності учнів [11].

З гносеологічного погляду кейс-метод являє собою такий спосіб активного навчання, за якого відбувається розуміння досліджуваного предмета, що містить неоднозначне, вірогідне знання, яке виявляється при аналізі практичної ситуації. З цього визначення можна виокремити найважливіші гносеологічні особливості кейс-методу:

1) неоднозначність одержуваних знань;

2) різноманіття джерел знань;

3) творчий процес пізнання проявляється в реалізації індивідуальної творчості як студента, так і викладача;

4) колективний характер пізнавальної діяльності [11].

Кейс-метод являє собою специфічну комунікативну систему, в якій виділяється викладач-комунікатор і студенти. Кейс-метод як інформаційно-комунікативний процес завершується формуванням усіх видів інформаційної комунікації: викладач-студент; студент-викладач; студент-студент; внутрішня комунікація студента й внутрішня комунікація викладача. Завдання кейс-методу полягає в тому, щоб розгорнути в процесі його застосування всі варіанти комунікації.

Отже, з огляду на подані характеристики, можна констатувати, що пізнавальний і комунікативний аспекти є важливими особливостями кейс-методу в підготовці майбутніх судоводів до професійно-орієнтованого спілкування.

Аналіз наукової літератури за темою дослідження виявив, що однією з проблем сучасної дидактики є проблема класифікації навчальних кейсів. Наразі немає єдиної дидактичної позиції з цього питання, а отже, місце кейс-технологій у класифікації активних методів навчання однозначно не визначено.

Класифікація кейсів може відбуватися за різними ознаками. Одним з критеріїв класифікації кейсів є їхня дидактична мета. При цьому можна виділити практичні, навчальні та науково-дослідні кейси. Основне завдання практичного кейса полягає в тому, щоб детально й докладно відобразити життєву ситуацію. По суті, такий кейс створює практичну або «дієву» модель ситуації. При цьому навчальне призначення кейса може зводитися до тренінгу закріплення знань, умінь і навичок поведінки (прийняття рішень) у цій ситуації. Такі кейси повинні бути максимально наочними й детальними. Їхнє призначення зводиться до

пізнання життя й набуття здібностей оптимальної діяльності [10; 11].

Хоча кожен кейс несе навчальну функцію, ступінь вираженості всіх відтінків цієї функції в різних кейсах є різним. Так, кейс із домінуванням навчальної функції відображає типові ситуації, які часто зустрічаються в житті, і з якими, можливо, доведеться зіткнутися фахівцеві морської галузі в процесі своєї професійної діяльності.

У навчальному кейсі на першому місці стоять навчальні та виховні задачі, що стає причиною змістової умовності при відображенні в ньому життя; ситуація, проблема й сюжет тут характеризуються штучністю, складаються з найбільш важливих і правдивих життєвих деталей; такий кейс мало дає для розуміння конкретного випадку в суспільстві, проте він обов'язково формує підхід до такого випадку, дозволяє побачити в ситуаціях типове й зумовлює здатність аналізувати ситуації за допомогою застосування аналогії [10; 11].

Науково-дослідні кейси орієнтують студентів на подальшу наукову та дослідницьку діяльність.

Іншу класифікацію залежно від мети кейса пропонує Л.М.Козирева, яка поділяє кейси на:

- *ілюстративні навчальні ситуації-кейси*, метою яких є на певному практичному прикладі навчити студентів алгоритму прийняття правильного рішення в певній ситуації;

- *навчальні ситуації-кейси з формуванням проблеми*, у яких описується ситуація в конкретний період часу, виявляються й чітко формулюються проблеми; мета такого кейса – діагностування ситуації та самостійне прийняття рішення щодо означеної проблеми;

- *навчальні ситуації-кейси без формування проблеми*, у яких описується більш складна, ніж у попередньому варіанті, ситуація, де проблема чітко не виявлена, а представлена в статистичних даних, оцінках суспільної думки, органів влади тощо; метою такого кейса є самостійне виявлення проблеми, винайдення альтернативних шляхів її розв'язання з аналізом наявних ресурсів;

- *прикладні вправи*, у яких описується конкретна ситуація, пропонується знайти шляхи виходу з неї; метою такого кейса є пошук шляхів подолання проблеми [4].

Заслуговує на увагу класифікація кейсів, наведена Н.Федяніним і В.Давиденком, добре знайомими з зарубіжним досвідом використання кейсів:

- *структуровані кейси (highlystructured)*, в яких міститься мінімальна кількість додаткової інформації; при роботі з ними студент повинен застосувати певну модель або формулу;

- *«маленькі нариси» (shortvignets)*, що містять, як правило, від однієї до десяти сторінок тексту та одну-дві сторінки додатків; вони знайомлять тільки з ключовими поняттями, і в ході їх аналізу студент повинен спиратися ще й на власні знання;

- *«великі неструктуровані кейси» (longunstructuredcases)* обсягом до 50 сторінок – найскладніший з усіх видів навчальних завдань такого роду; інформація в них надається дуже докладна, в тому числі й абсолютно непотрібна; найнеобхідніші відомості, навпаки, можуть бути відсутні; студент повинен розпізнати такі «каверзи» і впоратися з ними;

- *«першовідкривачеські кейси» (groundbreakingcases)*, для розв'язання яких від студентів вимагається не тільки застосувати вже засвоєні теоретичні знання та практичні навички, а й запропонувати щось нове, при цьому вони виступають у ролі дослідників. За наявністю сюжету кейси поділяються на сюжетні й безсюжетні. Сюжетні кейси, зазвичай, містять розповідь про події, що відбулися, включають дії осіб і організацій. Безсюжетні кейси, як правило, приховують сюжет, тому що чітке викладення сюжету значною мірою розкриває рішення. Зовні вони являють собою сукупність статистичних матеріалів, розрахунків, викладок, які повинні допомогти діагностиці ситуації, відновленню сюжету [2].

Величина кейса прямо залежить від його призначення. Так, наприклад, міні-кейс, що має обсяг від однієї до кількох сторінок, може бути розрахований на те, що він займе частину двогодинного практичного заняття. Кейс середніх розмірів займає звичайно двогодинне заняття, а об'ємний кейс, що складається з декількох десятків сторінок, може використовуватися протягом кількох практичних занять.

Як правило, кейси подаються в друкованому вигляді або на електронних носіях, проте включення в текст фотографій, діаграм, таблиць робить його більш наочним для студентів. Останнім часом популярним стає мультимедійне представлення кейсів.

Проаналізувавши дослідження А.М.Долгорукова, Е.А.Михайлової, Ю.П.Сурміна, А.І.Сидоренко, а також досвід вітчизняних і зарубіжних педагогів, які практикують кейс-технології [3; 6; 10; 11; 12; 13], ознайомившись зі змістом автентичних навчально-методичних комплексів для вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови, ми дійшли висновку, що найбільш виправданим є вибір виду кейса залежно від освітнього рівня:

- на рівні бакалаврату для здійснення академічної з елементами квазіпрофесійної діяльності доцільно використовувати короткі (середні) навчальні або практичні кейси, представлені у вигляді розповіді, есе, сукупності статистичних фактів;

- у магістратурі при здійсненні квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності доцільніше

використовувати об'ємні прогностичні кейси з додатками, що мають практичну й науково-дослідну спрямованість, джерелами яких є аналітичні нотатки, звіти організацій тощо.

Аналіз наукової літератури, практичний досвід колег [3; 6; 11; 13] доводять, що кейс-технології є адекватними умовам, які необхідні для підготовки до професійно-орієнтованого спілкування, зокрема, курсантів судноводійного напрямку, оскільки:

- кейси включають професійний контекст (актуальна морська тематика), реалізуючи принципи компетентнісного та системного підходів, об'єднуючи в єдину систему лінгвістичні та професійні предметні знання;

- продуктивна взаємодія майбутніх судноводіїв на іноземній мові при роботі з кейсом – це діяльність, у якій затребувані та актуалізовані знання й мовні вміння майбутніх судноводіїв відповідного ступеня навчання, відбувається нарощення іншомовної комунікативної компетентності від освітнього рівня бакалавра до рівня магістра;

- це групова робота, яка супроводжується зовнішнім моніторингом, само- та взаємооцінкою, тим самим сприяючи активізації мотивації успіху, соціальній адаптації, виробленню стилю саморегуляції студентів;

- кейс-технології являють собою специфічну комунікативну систему, у якій виділяється викладач-фасилітатор та курсанти;

- активна позиція педагога, який застосовує кейс-технології, полягає в розумінні галузевих освітніх вимог до підготовки майбутнього судноводія, вивченні преференцій у визначенні компетенцій майбутніх потенційних роботодавців морської сфери діяльності, поглибленої лінгвометодичної підготовки, врахуванні індивідуального стилю навчання курсантів;

- активна позиція курсанта-судноводія при навчанні за допомогою кейс-технологій передбачає мотивоване, цілеспрямоване вивчення матеріалів кейсу, участь в обговоренні проблем, вироблення рішень, творчість у представленні результатів кейсу, аргументований захист проекту;

- орієнтація на успіх виступає однією з головних рушійних сил цих технологій, що сприяють формуванню стійкої позитивної мотивації, нарощуванню пізнавальної активності курсантів-судноводіїв, набуттю особистого досвіду й подоланню психологічних труднощів у спілкуванні іноземною мовою.

Даючи курсантам завдання у формі кейсів, ми відкриваємо їм значно більшу можливість поділитися своїми знаннями, досвідом і уявленнями, тобто навчитися не тільки у викладача, а й один в одного. Такий метод зміцнює впевненість курсантів у собі, у своїх здібностях. Вони активно вчаться слухати один одного й точніше висловлювати свої думки іноземною мовою. Найголовнішою навичкою, яку здобуває курсант під час навчання, повинно стати вміння у професійному ракурсі сприймати будь-яку наочну, вербальну інформацію, самостійно осмислювати, приймати рішення, оцінюючи його можливі наслідки, визначати оптимальні шляхи реалізації цього рішення.

Висновки. Отже, визначення ролі й місця кейс-технологій у підготовці майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування дає можливість більш раціонально розв'язати проблему організації процесу розвитку професійних умінь спілкування англійською мовою, а також визначити педагогічні умови використання кейс-технологій у процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Відповідно до гіпотези нашого дослідження, кейс-технології позитивно впливають на розвиток у курсантів самостійного мислення, вміння вислуховувати й урахувувати альтернативні погляди та аргументовано висловлювати свої як рідною, так і іноземною мовою. За допомогою цих технологій курсанти мають можливість не тільки вдосконалити аналітичні та оцінювальні навички, навчитися працювати в команді, віднайти найбільш раціональні підходи до розв'язання поставленої проблеми, а й проявити комунікативну компетентність, а також особистісні та професійні якості.

Література

1. Гончарова, М.В. Методика анализа ситуаций в обучении студентов иноязычному профессионально-ориентированному общению : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Гончарова Марина Викторовна. – Москва, 2005. – 225 с.
2. Давиденко, В., Федянин, Н. Чем «кейс» отличается от чемоданчика? / В. Давиденко, Н.Федянин // Обучение за рубежом. – 2000. – № 7. –С. 52-55.
3. Долгоруков, А.М. Casestudy как способ понимания: Практическое руководство / А.М.Долгоруков. – М.: Центр интенсивных технологий образования, 2002.–С. 21-44.
4. Козырева, Л. Н. Метод кейс-стади и его применение в процессе обучения студентов-социологов [Электронный ресурс] / Л. Н. Козырева // Официальный сайт Северо-Западной академии государственной службы. – Северо-Западная академия государственной службы. – 2007. – Режим доступа: www.nwags.ru/files/files/407324.
5. Коренева, А. В. Коммуникативная компетенция обучаемых в условиях реформирования профессионального образования [сборник статей Междунар. науч.-практ. Конф.] / А.В.Коренева // Психолого-педагогические основы профессионального формирования личности в условиях перехода к двухуровневой модели образования. – Пенза: Приволжский Дом знаний, 2008. – С. 278-280.
6. Михайлова, Э.А. Кейс и кейс-метод / Э.А. Михайлова. – М.: Центр маркетинговых исследований и менеджмента,

1999. – 59с.

7. Панфилова, А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога: учебное пособие / А.П.Панфилова, под ред. В.А. Слостенина, И.А. Колесниковой. – М.: «Академия». – 368 с.
8. Платов, В. Я. Деловые игры: разработка, организация, проведение: учебник / В. Я. Платов. – М. :Профиздат, 1991. – 192 с.
9. Современный словарь по педагогике / под ред. Е.С. Рапацевич. – М: Современное слово, 2004. – 928 с.
10. Стародубцева, Е.А. Кейс-стади как современный метод профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов и аспирантов экономических специальностей / Е.А. Стародубцева // Труды МГТА. – 2012. – №3. С. 25-30.
11. Сурмин, Ю.П. Ситуационный анализ или анатомия кейс-метода / Ю.П. Сурмин. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286с.
12. Gueye, M. Onestepbeyond ESP: EnglishforDevelopmentalPurposes (EDP) / M. Gueye // EnglishTeachingForum, 1990. – pp. 31-34 and 38.
13. Teaching with cases. James A. Errskine, Michiel R. Leenders, Louise A. MauffetteLeenders School of Business Administration, The University of Western Ontario London, Canada, 1981. – 305 с.